

สิทธิของประชาชนตาม พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐

สิทธิในการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนซึ่งถูกรับรองโดยรัฐธรรมนูญ โดยสิทธิดังกล่าวได้ถูกรับรองครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๔๘ ทวิ บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูล หรือข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ เพื่อการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ ในเมื่อการนั้นมีหรืออาจจะมีผลกระทบต่อชีวิตของตน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ต่อมาสิทธิดังกล่าวได้ถูกรับรองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๕๘ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในการครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ได้รับรองสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ในมาตรา ๕๖ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูล หรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชนหรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น หรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในปัจจุบันถึงแม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ได้เคยรับรองสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการจะถูกยกเลิก แต่ตามมาตรา ๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย(ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. ๒๕๕๗ ได้บัญญัติว่าภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และตามพันธกรณีระหว่างประเทศไทยที่มีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้ ตามบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสิทธิในการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ของประชาชน ก็ยังคงได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญมาจนถึงปัจจุบัน

❖ เจตนารมณ์ ของ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐

๑ ให้ประชาชนมีโอกาสรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ ของรัฐ โดยกำหนดข้อยกเว้นไว้อย่างชัดเจนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ให้เป็นไปอย่างโปร่งใส

๒ เพื่อรับรองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานรัฐ เช่น สิทธิในการตรวจสอบข้อมูล สิทธิในการขอข้อมูลข่าวสารอื่นใดของราชการ สิทธิในการขอสำเนา หรือสำเนาที่มีการรับรองสิทธิในการได้รับรู้ถึงข้อมูล สิทธิในการร้องเรียน สิทธิในการอุทธรณ์

๓ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารของทางราชการที่หน่วยงานรัฐไม่ต้องเปิดเผยหรืออาจไม่เปิดเผยภายใต้หลักเกณฑ์ที่ว่า “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” โดยข้อยกเว้นมิได้เฉพาะกรณีที่กฎหมายกำหนด

๔ เพื่อคุ้มครองการรุกรานสิทธิส่วนบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลที่อยู่ในความครอบครองของรัฐ ซึ่งการเปิดเผยข้อมูลต่อหน่วยงานรัฐอื่นโดยปราศจากความยินยอมเป็นหนังสือจากเจ้าของข้อมูลได้ เว้นแต่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

❖ ข้อมูลข่าวสารของทางราชการหมายความว่าอย่างไร ??

ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายให้รู้ถึงเรื่องราวหรือข้อเท็จจริง หรือสิ่งอื่นใด ไม่ว่าการสื่อความหมายนั้นจะทำได้โดยสภาพของสิ่งนั้นหรือโดยผ่านวิธีใด ๆ และไม่ว่าจะจัดทำไว้ในรูปแบบของเอกสาร แฟ้ม รายงาน แผนที่ ภาพวาด ภายถ่ายฟิล์ม การบันทึกภาพหรือเสียง การบันทึกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์หรือวิธีอื่นใดที่สามารถบันทึกได้ ซึ่งปรากฏเป็นข้อความ ตัวเลข สัญลักษณ์ แสง เสียง และสิ่งที่ไม่ปรากฏเป็นข้อความ แต่สามารถเข้าใจและรู้ความหมายได้

ข้อมูลข่าวสารของราชการ หมายความว่า ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐหรือเอกชน

ซึ่งข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในบังคับของพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ต้องเป็นข้อมูลข่าวสารของราชการ ซึ่งต้องอยู่ในความครอบครองหรือควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐ

❖ ประชาชนจะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการได้อย่างไรบ้าง ??

๑ การตรวจค้นได้จากราชกิจจานุเบกษา : สำหรับข้อมูลข่าวสารที่ต้องเปิดเผยโดยวิธีการลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา ตามมาตรา ๗ ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดองค์กร สรุปรการจัดอำนาจหน้าที่ที่สำคัญและวิธีการดำเนินงาน สถานที่ติดต่อเพื่อรับข้อมูลข่าวสาร กฎ มติคณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียนที่จัดให้มีขึ้นโดยมีสภาพอย่างกฎเพื่อให้มีผลเป็นการทั่วไปต่อเอกชนที่เกี่ยวข้องและข้อมูลข่าวสารตามที่คณะกรรมการกำหนด

๒ การใช้สิทธิเข้าตรวจดูด้วยตนเอง ณ สถานที่ที่หน่วยงานกำหนดและจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารนั้น : สำหรับข้อมูลข่าวสารตามมาตรา ๙ คือ ผลการพิจารณาหรือคำวินิจฉัยที่มีผลโดยตรงต่อเอกชน รวมทั้งความเห็นแย้งและคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัย แผนงาน โครงการ และงบประมาณรายจ่ายประจำปีของปีที่กำลังดำเนินการ คู่มือหรือคำสั่งเกี่ยวกับวิปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของเอกชน สัญญาสัมปทานที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดตัดตอนหรือสัญญาร่วมทุนกับเอกชนในการจัดทำบริการสาธารณะ รายงานทางวิชาการ รายงานข้อเท็จจริง

๓ ใช้สิทธิโดยการยื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐ : เป็นการเปิดเผยข้อมูลที่ประชาชนต้องทำคำขอเฉพาะราย และเป็นเอกสารที่อยู่นอกเหนือจากข้อ ๑ และ ข้อ ๒

๔ การใช้บริการศึกษาค้นคว้า ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ : สำหรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประวัติศาสตร์ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสศึกษาค้นคว้าเป็นการทั่วไป

❖ กฎหมายกำหนดให้สิทธิอะไรบ้างแก่ประชาชนในการเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ

๑ สิทธิรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ รับรองไว้ในมาตรา ๗ มาตรา ๙ มาตรา ๑๑ มาตรา ๑๒ ซึ่งทำได้ ๔ วิธี คือ ตรวจค้นจากราชกิจจานุเบกษา หรือใช้สิทธิเข้าตรวจดูได้ด้วยตนเอง ณ สถานที่ที่หน่วยงานกำหนดและจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารนั้นไว้ หรือใช้สิทธิขอข้อมูลโดยการยื่นคำขอต่อหน่วยงานของรัฐ หรือ การใช้บริการศึกษาค้นคว้า ณ หอจดหมายเหตุ

๒ สิทธิการคัดค้านการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารกรณีมีส่วนได้เสีย พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ รับรองไว้ในมาตรา ๑๗ กล่าวคือ การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของบุคคลใด เจ้าหน้าที่รัฐมีหน้าที่ต้องแจ้งบุคคลผู้มีส่วนได้เสียซึ่งอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของตนเอง ให้เสนอคำคัดค้านเนื่องจากเป็นสิทธิตามกฎหมาย

๓ สิทธิร้องเรียนหน่วยงานของรัฐ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ รับรองไว้ในมาตรา ๑๓ กล่าวคือ บุคคลใดเห็นว่าหน่วยงานของรัฐไม่จัดพิมพ์ข้อมูลข่าวสาร หรือไม่จัดข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนสามารถตรวจดูได้ หรือไม่จัดหาข้อมูลให้บุคคลใดตามที่ขอข้อมูลตามสมควรที่บุคคลนั้นระบุในคำขอ หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้า หรือเห็นว่าตนไม่ได้รับความสะดวกโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ผู้นั้นมีสิทธิร้องเรียนต่อหน่วยงานรัฐนั้นได้

๔ สิทธิอุทธรณ์คำสั่งไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ รับรองไว้ในมาตรา ๑๘ กล่าวคือ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีคำสั่งไม่เปิดเผยข้อมูล หรือไม่รับฟังคำคัดค้านของผู้มีส่วนได้เสียในการเปิดเผยข้อมูล บุคคลนั้นมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งได้ตั้งแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และ มาตรา ๒๕ กล่าวคือ ถ้าเห็นว่าข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตนส่วนใดไม่ถูกต้องไม่ต้องเป็นจริง มีสิทธิยื่นคำขอต่อหน่วยงานที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารให้แก่ไขข้อมูลข่าวสารหรือลบข้อมูลส่วนนั้นได้ และในกรณีหน่วยงานรัฐไม่ทำการใด ๆ ในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลให้ตรงตามที่ขอ บุคคลนั้นมีสิทธิอุทธรณ์คำขอได้

๕ สิทธิได้รับการคุ้มครองข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ รับรองไว้ในมาตรา ๒๓ และ มาตรา ๒๔ กล่าวคือ หน่วยงานของรัฐจะต้องจัดให้มีระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลเพียงเท่าที่เกี่ยวของและจำเป็นเพื่อการดำเนินการตามวัตถุประสงค์เท่านั้น จัดระบบรักษาความปลอดภัยให้กับข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลตามความเหมาะสม

และหน่วยงานรัฐจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความควบคุมดูแลของตนต่อหน่วยงานของรัฐแห่งอื่นหรือผู้อื่น โดยปราศจากจากความยินยอมเป็นหนังสือของเจ้าของข้อมูลไม่ได้ เว้นแต่มีข้อยกเว้นกำหนดตามกฎหมาย

๖ สิทธิ ในการดำเนินการแทนผู้เยาว์คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือเจ้าของข้อมูลถึงแก่กรรม ตามมาตรา 23 เกี่ยวกับการขอข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลหรือการแจ้งข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลไป ยังที่ใดของบุคคลดังกล่าว

❖ **ข้อยกเว้นในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารตาม พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ (มาตรา ๑๔ และมาตรา ๑๕)**

๑. ข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
๒. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจและการคลัง
๓. ข้อมูลข่าวสารที่จะทำให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายเสื่อมประสิทธิภาพ
๔. ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับความเห็นหรือคำแนะนำภายในหน่วยงานรัฐในการดำเนินการเรื่องหนึ่งเรื่องใด
๕. ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของบุคคล การเปิดเผยข้อมูลจะก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตหรือความปลอดภัยของบุคคลหนึ่ง
๖. ข้อมูลที่เป็นรายงานทางการแพทย์หรือข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลซึ่งการเปิดเผยจะเป็นการรุกรานสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่สมควร
๗. ข้อมูลข่าวสารของราชการที่มีกฎหมายคุ้มครองมิให้เปิดเผย หรือข้อมูลข่าวสารที่มีผู้ให้มาโดยไม่ประสงค์ให้ทางราชการนำไปเปิดเผยต่อผู้อื่น

พงศ์ศักดิ์ ศรีจรรยา

นิติกรชำนาญการพิเศษ

กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองหล่มสัก

<https://www.facebook.com/nitikonlomsak/>